

ČUVARI LJUDSKOG DUHA

Musić Ivica

Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru. 88000 Mostar, Bosna i Hercegovina

Primjere radikalnih stavova o posvemašnjoj obrazovanoj dekadenciji možemo naći gotovo u svakoj civilizaciji i svakom dužemu vremenskom isječku. Tako jedan od najstarijih ogleada o ljudskoj povijesti, nastao u Sumeru otprilike prije 4000 godina, lamentira o tome kako su mladi katastrofalne neznalice u usporedbi s naraštajem koji im je neposredno pretodio. Prije 2400 godina ostarjeli Platon također govori o nepismenosti Atenjana za koje, zbog njihove razine neznanja, tvrdi da se slobodno može reći da su više svinje nego ljudi te patetično zaključuje kako se srami ne samo zbog sebe nego i zbog svih Grka.

Ne znam u kojoj je mjeri neupućenost u znanost pridonijelo propasti stare Atene, ali znam da su posljedice znanstvene nepismenosti daleko opasnije u današnje doba. Kolektivni naime nazivnik suvremene ljudske civilizacije jest dinamičan razvoj znanosti čiji učinci kudikamo nadvisuju domašaje svih prijašnjih civilizacija pa je za najosnovnije funkcioniranje potrebna znatno veća razina znanja i operativnih sposobnosti. O tome koliko smo oboružani znanjem uglavnom ovisi i naš društveni status.

Međutim mnogi suvremeni mislitelji različitih profila ukazuju i na naličje suvremenoga napretka koje, istina, nije posljedica same znanosti jer je ona po svojoj naravi neutralna, nego onoga što su od nje učinili njezini „upravitelji“. Naime poradi vlastitih probitaka ti su „upravitelji“ uzrokovali hiperproduktivno konzumeričko gospodarstvo čiji su krajnji rezultati goli materijalizam, moralni i kulturni relativizam te filozofski skepticizam. Slijedom toga društvo se pretvorilo u terminatora čijemu snažnomu i brzotrošećemu kibernetičkom organizmu treba čest remont i savršeni zamjenski dijelovi. Tako je čovjek, koji je nekoć bio supstancija i vrijedio za smisao cjelokupnosti, postao najobičnijim zavrtnjem u velikome čeličnom monstrumu, pri čemu ima izbor biti potpuno nesretan ili umjereno zadovoljan. Oduzeta

mu je sigurnost, udomaćenost, smirenost. Štoviše, svijet mu se najednom ukazuje kao nešto strano, puno suprotnosti, nesklada, zagonetnosti. Zbog osjećaja izloženosti i nezaštićenosti u nesklonu mu ambijentu povlačenje u anonimnost i egzistencijalnu usamljenost čini se jedinim valjanim rješenjem. *Ne treba se stoga čuditi što neki romane Prokleta avlija Ive Andrića, zatim Mučnina Jeana Paula Sartrea, Proces Franza Kafke te Majstor i Margarita Mihaila Bulgakova drže paradigmatiskim za ovo doba.*

Riječ metafizika u moderno je doba postala gotovo nepristojnom. U najnaklonijemu poimanju ona je tek nepostojeći logaritam. Prevladavajuće je mišljenje da ne postoji ništa osim onoga u što se može čeprknuti, što se ne može staviti pod teleskop, mikroskop ili stetoskop. Posrijedi je dakle zapanjujuća, nevjerojatno reduktivna slika svijeta koja je plodno tlo na kojemu lako mogu stasati, makar zvučalo paradoksalno, veliki stručnjaci, ali ujedno i duhovni barbari.

Kako se onda u takvim okolnostima može ostvariti zahtjev za humanizacijom društva i svakoga čovjekova djelovanja? Je li veliki Albert Einstein tek sanjar koji je u iznenadnu bljesku nadahnuća rekao: „Brižnost za čovjeka i njegovu sudbinu mora uvijek biti u prvome planu svih nastojanja stručnjaka (...) kako bi stvaralaštva našega uma bila blagoslov, a ne nesreća za čovječanstvo. Imajte uvijek to na umu kad radite na svojim dijagramima i jednadžbama!“

Poziv je to na kritički pristup diktatu jednodimenzionalnog, masovnog poretka i pojedinačne trivijalne svakodnevnice. U suprotnom će iz sveučilišnih klupa, umjesto potentnih intelektualaca s nervom veleuma, izlaziti visokospecijalizirani strukovni smušenjaci koji nisu odgojeni za život nego za tržište.

Ilustracije radi spomenut ću jednu anegdotu o Henryu Fordu, osnivaču istoimenoga američkog automobilističkog koncerna. Naime već su ranih

pedesetih godina 20. stoljeća postojali tehnički izvodivi planovi za potpunu automatizaciju proizvodnje motornih vozila. Iako su kalkulacije ukazivale na visoku profitabilnost takve tehničke novosti, Ford je odustao od automatizacije. Razlozi nisu bili humane prirode. Naime po projektu nije bilo predviđeno otpuštanje radnika već smanjenje radnoga dana na tri sata uz nesmanjenu nadnicu. Razlog odustajanja od automatizacije bio je naveden u pitanju: „A što će ljudi raditi u slobodno vrijeme? Razmišljati?“

Eto u kojoj zasjedi čuči opasnost za ljudsko dostojanstvo. Dovedi ga u stanje duhovne otupjelosti i zatvoriti ga u rezervat ustaljenih i usvojenih shvaćanja bez kritičkoga vrjednovanja; drugim riječima, ne dopustiti mu da bude zrela, samostalna osoba s vlastitim prosudbenim aparatom. A biti zreo znači imati karakter. Karakter pak uključuje velik broj vrlina – nadasve velikodušnost, poniznost, razboritost,

hrabrost, vladanja sobom i pravednost. Vrlina je, kako bi rekao Toma Akvinski, *ultimum potentiae*, ono najviše što čovjek „može biti“ vlastitim silama. Ima li uzvišenijega cilja od želje za osobnom izvrsnosti?

Približiti se osobnoj izvrsnosti možemo samo ako pomirimo, bolje rečeno ujedinito vlastito dostojanstvo i stečeno znanje. Jedino u takvu ambijentu znanost može postati integralni dio zadivljujućega mozaika ljudskoga duha te veliki zaštitnik univerzalnih vrjednota. Tek je pod takvim uvjetima razumljiva tvrdnja velikoga mislitelja Michela de Montaigneova da smo svi mi bogatiji nego što mislimo.

Kontakt osoba: prof. dr. sc. Ivica Musić
Dekan Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru
E mail: ivica.music@gmail.com,
ivica.music@ff.sum.ba